

DOSSIER

La perspectiva de la vida quotidiana en les polítiques públiques

Teresa Torns. Departament de Sociologia. Universitat Autònoma de Barcelona

Introducció

Parlar de vida quotidiana és una qüestió senzilla i alhora complexa. És senzilla perquè són moltes les veus, tant les col·loquials com les especialitzades, que fan servir el terme tot i no tenir sempre una idea clara i fixada del concepte. Generalment es fa servir vida quotidiana com a sinònim de vida diària, de rutina, de tasques o activitats sense massa importància. I és complexa perquè són pocs els acords, moltes les veus i escàs el pensament que fan de la vida quotidiana un territori de coneixement i saber consolidat.

Des d'aquesta tessitura, pot semblar si més no sorprenent relacionar la idea de vida quotidiana amb la de polítiques públiques, un afer, aquest sí, que mou recursos, interessos, anàlisis i sabers a bastament reconeguts i provats en els actuals estats de benestar europeus. Seguint el fil de l'argumentació, pot semblar fins i tot retòrica la pregunta següent: hi ha alguna possibilitat que existeixi una política pública que no afecti la vida quotidiana de les persones? La resposta òbvia és no. Aleshores, quines són les raons o les necessitats que sustenten la relació esmentada? Les respostes provenen, en bona mesura, de les insatisfaccions generades per les polítiques de gènere¹ en el món occidental. Unes insatisfaccions que la visió de la vida quotidiana des de la perspectiva de gènere pot ajudar a pal·liar, tal com es planteja en aquest escrit.

Les argumentacions que donen suport a la inclusió de la vida quotidiana en les polítiques de gènere s'orienten, en primer lloc, a fer paleses algunes de les insatisfaccions citades. Per assolir aquesta fita es presenta un breu balanç de les polítiques de gènere que, en el context europeu, compten gairebé vint anys d'existència. Aquesta mínima avaluació, que Gelambí (2001) resumeix per a Catalunya de manera encertada, porta a una visió agredolça dels resultats obtinguts. Aquesta és una característica que també afecta les polítiques que s'han dut i es duen a terme a Espanya, segons indiquen Sensat-Varella (1998), i que pot fer-se extensiva al conjunt de la Unió Europea (Lewis, 1993) malgrat l'alta variabilitat dels èxits obtinguts segons els països.

A continuació pretenem aclarir què s'entén per vida quotidiana des de la perspectiva de gènere. Això vol dir que es destaquen les principals idees i autores que avalen la perspectiva, se'n delimita el contingut teòric i es fa un breu esbós de les vies que n'han de permetre la visibilització. Es té sempre present que l'objectiu prioritari és posar de manifest la dimensió pública i la importància de la vida quotidiana, i que la finalitat última de tot plegat és aconseguir un canvi d'orientació de les polítiques públiques en general, i de les de gènere en particular.

¹ Les polítiques de gènere es van iniciar, a Europa, amb els programes d'acció comunitària, que han estat el model de referència de la majoria de les actuacions dels governs estatals, autonòmics i municipals. El primer va néixer el 1982 sota el lema "Igualtat d'oportunitats". Posteriorment, aquest lema es va substituir per "Acció positiva" per tal de pal·liar les limitacions de les actuacions anteriors. Avui dia, aquestes polítiques públiques són reconegudes sota el lema "Polítiques de gènere". Malgrat les variacions, es podria dir que comparteixen l'objectiu de canviar les situacions de subordinació i desigualtat que afecten les dones.

Com a apunt final, l'estudi explora el camí de les propostes. Es fa un breu repàs d'algunes iniciatives ja existents, promogudes per l'Ajuntament de Barcelona, que poden servir d'exemple, i es clou amb una sèrie de reflexions destinades a fer visible la importància de tenir present la vida quotidiana, des de la perspectiva de gènere, en l'àmbit de les polítiques públiques.

El caire agredolç de les polítiques de gènere

Malgrat que a hores d'ara no hi ha moltes avaluacions fetes sobre les polítiques de gènere, en l'entorn espanyol i català, tot condueix a pensar que els resultats obtinguts presenten un caire agredolç.

La part dolça, o si es vol el principal èxit de les actuacions, es deriva gairebé sempre de l'existència de les mateixes polítiques. És a dir, tal com demostren els especialistes en avaluació de polítiques, cal considerar un èxit el fet que una determinada política existeixi. Se sap que, com a mínim, això suposa el reconeixement públic del tema en qüestió, i aquest és el cas de les desigualtats que afecten les dones en relació amb els homes. Unes desigualtats que avui dia, malgrat el avenços aconseguits, persisteixen en el món públic i romanen gairebé intactes en l'anomenat món privat.

Com a indicadors del primer cas només cal donar un cop d'ull a l'augment de la segregació ocupacional, de les discriminacions indirectes i de la precarietat en el món laboral espanyol i català, i també a la poca presència o a l'escàs relleu que tenen les dones en el món de la política i en els mitjans de comunicació. Pel que fa a l'altre món, el món privat, que moltes vegades es confon amb el de la vida quotidiana, només s'ha de veure com la doble presència és majoritàriament femenina, la qual cosa vol dir que les tasques familiars i domèstiques les realitzen les dones, i que són elles també les que tenen menys temps lliure, tal com posen de manifest els estudis sobre els usos socials del temps (Torns, 2001); i també que el retall o la inexistència de les polítiques de l'estat de benestar recauen majoritàriament sobre el col·lectiu femení, com bé mostren Carrasco i altres (1998) per al cas espanyol.

Tot i així, el caire dolç es pot mantenir perquè el fet que les polítiques de gènere hagin entrat en l'agenda de les polítiques públiques ha suposat el següent: un clima d'opinió favorable a la igualtat d'oportunitats, tan present entre les joves; l'existència de programes i actuacions impulsats a escala europea,² estatal, autonòmica i local, i el fet, no menor, que, per exemple, s'hagin destinat 515 milions d'euros per promoure l'ocupació femenina (només per a Espanya i a partir del 2000) procedents del Fons Social Europeu.

Però al costat d'aquesta part dolça, la part agra també fa acte de presència en les polítiques de gènere. La sospita és que l'agror hi és des de l'origen, malgrat que sigui més visible a través de l'avaluació dels èxits obtinguts. Per veure la cara no gaire airosa d'aquests èxits només cal resseguir els minsos resultats obtinguts en relació amb el volum de recursos esmerçats. I el pitjor és que l'agror es manté, no pel ritme, sempre lent, amb el qual les persones jutgem els esdeveniments

² Les conclusions del Consell Informal celebrat a Suècia el 2001 pels representants de la UE van proposar que els estats membres tinguessin com a objectius, entre altres punts, aconseguir el 60% de l'ocupació femenina i revisar els sistemes fiscals i de la Seguretat Social. En aquesta mateixa línia, el Parlament europeu ha proposat directives destinades a combatre la discriminació laboral femenina, especialment la discriminació salarial i l'assetjament sexual.

que ens són contemporanis, sinó pel fet de pensar que l'orientació de les polítiques de gènere no ha estat ni és la millor o la més adequada.

Aquesta sospita es fonamenta en el fet que l'orientació i els objectius reals de les polítiques públiques continuen estant poc contaminades per les demandes de gènere, malgrat les crides a la necessària transversalitat (el famós *gender mainstreaming*),³ i també en el fet que aquestes polítiques són estrictament productivistes i estan orientades a moure exclusivament les dones. Una situació que es dona tant en les polítiques pretesament neutres i universals com en les específiques de gènere. Aquesta lògica productivista és especialment visible en les polítiques de gènere, on gairebé tots els esforços es concentren a portar les dones al mercat de treball i a considerar com a treball només l'activitat laboral, una activitat que passa a ser l'eix prioritari sobre el qual cal construir el projecte de vida, oblidant o menystenint tot l'àmbit de la reproducció social i de la vida de les persones. Compon aquest últim àmbit el conjunt d'activitats, energies, recursos, pautes i valors socials protagonitzats gairebé sempre pel col·lectiu femení, en situacions de subordinació en relació amb l'àmbit de la producció i del col·lectiu masculí.

La lògica productivista es completa aconseguint que l'activitat laboral sigui el centre de l'organització temporal que regeix la vida en societat. Aquest és un fet que arriba a fer-se invisible, tot i la importància que té en la vida quotidiana de les persones, i entorn del qual giren les pautes i els valors dominants que configuren les maneres de ser i d'estar en el món, si més no en aquesta part del món on tots els indicadors diuen que es viu millor.

En el context europeu, aquest escenari no fa sinó reflectir les bases sobre les quals s'ha bastit l'estat de benestar actual, el model *Male breadwinner*. En aquest model, els homes són vistos com a caps de família i, per tant, com a principals proveïdors d'ingressos, a canvi dels quals mantenen la família i obtenen protecció social per a ells i els seus. Les dones, en aquest model, tenen assegurada aquesta protecció més pel fet de ser esposes i filles d'aquest cap de família (i per tant de ser les responsables del treball domèstic familiar) que no pas pel fet de tenir una ocupació. És un contracte sexual, com ens recorda Pateman (1994), i és en l'àmplia acceptació social d'aquest model que la sospita sobre l'orientació productivista de les polítiques de gènere troba la raó de ser de la seva persistència.

Cal tenir present, a més, un altre indicatiu sobre la correcció d'aquesta sospita. Darrerament hem vist l'augment del discurs i de les actuacions entorn de les polítiques familiars i les polítiques denominades de conciliació. Algunes veus consideren aquestes últimes actuacions com una mena d'hibrid a mig camí entre les polítiques familiars i les de gènere. Convé destacar el fet de que, un cop més, són polítiques que estan pensades i dissenyades com si fossin d'interès exclusiu per a les dones. Dit d'una altra manera, com si només les dones tinguessin família o haguessin de conciliar, tot i que sabem, des de la VI Conferència de Pequín sobre les Dones de 1995, que la realitat de les relacions entre els gèneres fa que sigui bona la dita "El treball és masculí i la fatiga femenina". Una situació que no desapareix ni en els països on el model *Breadwinner* té menys força.⁴

³ *Gender mainstreaming* ('transversalització de gènere'): acció d'introduir la dimensió de gènere i d'integrar la igualtat d'oportunitats entre homes i dones en el conjunt de les polítiques i accions d'un govern.

⁴ Les estudioses de l'estat de benestar reconeixen que els països escandinaus tenen unes polítiques més individualitzadores i per tant més favorables a les dones que els països centreeuropeus, on el model *Breadwinner* és el sustentador de les polítiques socials. En els països del sud d'Europa és on aquest model pren més força atesa l'existència d'una gran tradició familista i una forta mancança de serveis de cura de les persones, especialment de la gent gran.

L'orientació productivista i la utilització de la família i de la conciliació com a eufemismes per ocultar el treball domèstic i familiar són clars exemples de com les polítiques de gènere necessiten tenir altres maneres, altres escenaris materials i simbòlics i altres pautes de referència a les vigents actualment. I, en aquest punt, la vida quotidiana ha de ser i pot ser un dels elements diferenciadors que cal tenir en compte. Fa més de quinze anys, algunes dones que reflexionaven sobre aquestes qüestions ens feien arribar la seva veu tant des del nord (les sueques) com des del sud (les italianes). Elles afirmaven que només si es tenia en compte la vida quotidiana s'aconseguirien unes polítiques públiques més amigables amb les dones i de retruc més amigables amb tothom. La pregunta és, ara, per què no els fem cas?

La vida quotidiana des de la perspectiva de gènere

La visió que aquí es té sobre la vida quotidiana és aquella que van defensar algunes científiques socials, a mitjan de la dècada dels vuitanta del segle xx. La seva intenció era explicar la problemàtica de la vida de les dones adultes en les societats urbanes del món occidental. Abans d'aquestes dates, la vida quotidiana era principalment un referent teòric dins de les ciències socials, per al corrent fenomenològic, per a alguns autors propers al marxisme dels anys seixanta, per a l'etnometodologia i també per a alguns psicòlegs socials.⁵ El sociòleg Norbert Elias (1995) va evidenciar la manca d'acord i la polisèmia que envoltaven el concepte en les diverses propostes teòriques, i va apuntar, com a principal error, el fet que el concepte de vida quotidiana adquirís un caràcter universal i abstracte, buit de contingut concret.

A partir d'aquesta constatació, entre algunes científiques socials va prendre cos l'interès per analitzar l'estructura sexuada de la vida quotidiana, i per destacar que aquesta característica és un eix primordial per comprendre l'estructura social de les societats occidentals. D'aquesta manera s'evidenciava la perspectiva de gènere que gairebé cap dels autors i dels corrents teòrics citats havien considerat, i es pal·liava una absència que era fruit de l'androcentrisme, tan vigent i habitual en el coneixement científic, si bé es pot justificar amablement per la ucronia de les dates.

Saraceno (1986) i Balbo (1987, 1991) són les autores que des d'una visió més propera, i no només geogràfica, ens van fer arribar les propostes més interessants pel que fa a la presència de la vida quotidiana i a les seves repercussions en les polítiques públiques. Balbo, en el seu *Time to care* (1987), es feia ressò de les insatisfaccions que les dones del nord d'Europa (Hernes, 1990) plantejaven davant de l'estat de benestar i de les limitacions que, per a les dones, suposaven les polítiques que portava a terme aquest estat. Un cop detectades les insatisfaccions, la mateixa autora, uns anys més tard (Balbo, 1991), plantejava tot un seguit de propostes que tenien la vindicació del temps de vida com a fil conductor. De fet van servir com a rerefons teòric en el debat que va concloure amb l'avantprojecte conegut com a "Llei del temps", el 1990.

Balbo, en la seva anàlisi de les insatisfaccions produïdes per l'estat de benestar en relació amb les dones, formulava dues qüestions fonamentals per definir aquestes carències: el temps i les tasques de cura. Dues qüestions que resultaven

⁵ En el primer cas podem trobar-hi Alfred Schutz (1974). Entre els marxistes, Henri Lefebvre (1972) i Agnès Heller (1977) són els autors més reconeguts. E. Goffman (1971) és la veu més autoritzada des de l'etnometodologia, i T. Ibáñez (1988) és un dels millors representants espanyols des de la psicologia social. Vegeu també "Treball i vida quotidiana" (1998), on el Grup d'Estudis sobre el Treball i la Vida Quotidiana (QUIT), del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, planteja els resultats d'una investigació sobre la incidència del treball en la vida quotidiana, a l'àrea metropolitana de Barcelona.

fonamentals per definir el nou escenari: la vida quotidiana. A partir d'aleshores, aquest nou escenari tenia a veure amb les presències, activitats, espais, temps i imaginaris protagonitzats per les dones, en concret, per les dones adultes que vivien quotidianament en règim de doble presència en les societats occidentals. Aquest nou escenari configurava una situació que romanía invisible o poc valorada als ulls del que era considerat com a rellevant en el món públic. I aquesta situació d'invisibilitat és la que provocava i provoca que la vida quotidiana resti oculta o fora del territori de les polítiques públiques.

Les raons que expliquen la qüestió són diverses. En primer lloc, cal reconèixer que les polítiques públiques, encara a hores d'ara, no actuen sobre els eixos clau que serveixen per delimitar la vida quotidiana: la sincronia temporal de la doble presència i la materialitat del treball domèstic i familiar. En segon lloc, aquestes polítiques, quan són considerades d'orientació general, reforcen l'ocultació de la vida quotidiana perquè tenen, com ja s'ha dit, un caire universal o pretesament neutre que nega o dificulta les actuacions sobre temes o col·lectius no centrats en el món públic, un món eminentment masculí. I, finalment, quan aquestes polítiques són específiques de gènere no acostumen a fer cap altra cosa que moure les dones vers el món públic, la qual cosa vol dir que s'oblida o s'infravalora tot el que està relacionat amb allò que es viu i es fa en el món categoritzat com a privat. Un món on, no per casualitat, té lloc la reproducció de la vida humana i està majoritàriament protagonitzat per dones o identificat amb tasques i valors femenins.

En aquest punt és bo recordar que Saraceno (1986) va ser la primera a defensar l'estructura sexuada de la vida quotidiana. Les primeres intuïcions d'aquesta sociòloga italiana eren que homes i dones es posicionaven de manera distinta i desigual en aquesta estructura. El seu objectiu era mostrar com aquesta ubicació es posava de manifest en l'anàlisi de les relacions socials que dones i homes mantenen en el dia a dia, en un escenari que restava generalment invisible, la vida quotidiana, i que només es feia visible quan aquest tipus de vida esdevenia problemàtica. L'exemple més clar n'era la vida quotidiana de les dones adultes a les societats occidentals. La finalitat última d'aquest plantejament va ser introduir la vida quotidiana en el món públic i, per tant, promoure actuacions públiques favorables a aconseguir unes societats més amigables amb les dones i, de retruc, més amigables amb tothom, com tantes vegades s'ha dit des d'aleshores.

La visibilització de la vida quotidiana

Saraceno proposava fer visible la vida quotidiana a través de l'anàlisi de la divisió sexual del treball a la societat. De primer calia veure com aquesta divisió s'originava i es reproduïa en l'interior de la llar/família, on quedava gairebé sempre invisible als ulls d'allò que era i és considerat socialment i econòmicament rellevant. L'altre front d'aquesta divisió era fer sortir a la llum pública les desigualtats de gènere que travessaven el mercat de treball. El darrer factor de l'anàlisi de la vida quotidiana era mostrar les percepcions distintes que homes i dones tenien sobre aquestes qüestions concretes en particular i sobre la vida quotidiana en general.

Quinze anys després, els estudis i les anàlisis s'han fet, especialment els que tenen a veure amb l'àmbit del mercat de treball. Sabem que persisteix la segregació ocupacional, que no desapareixen les discriminacions indirectes; que l'atur, a Espanya, és majoritàriament femení i afecta més les noies joves. Tenim prou notícia que la presència de les dones en el món públic, allà on es prenen les decisions de poder, és encara poc nombrosa o hi ha massa dones que han de masculinitzar el seu projecte de vida per arribar-hi. I sabem que, en les societats occidentals, allà on es viu millor, hi ha una càrrega total de treball encara distribuïda desigualment que perjudica les dones, tot i que no totes en pateixen de la mateixa manera.

El temps ha resultat un element clau per aconseguir aquest saber sobre la vida i el treball de les dones. Reivindicar el temps de cura, primer, i tenir com a horitzó el temps de la vida ha permès assolir bona part d'aquest coneixement. I, el que és més important, ha permès que les dones fessin propostes en què la vida quotidiana ocupés un lloc important, malgrat que molts cops no fos ni anomenada. Els estudis sobre l'ús social del temps han permès conèixer com l'ús de l'horari quotidià és un bon indicador per veure les desigualtats que afecten les dones en relació amb els homes. Aquest mateix ús horari ha facilitat el coneixement d'unes tasques domèstiques familiars invisibles, especialment aquelles que tenen a veure amb l'organització i la gestió de la llar/família i que conformen el nucli dur de la doble presència. També l'estudi del temps ha permès veure com homes i dones no només el viuen de manera distinta i desigual, sinó que el perceben de manera distinta. La diacronia és la clau que regeix la lògica temporal de l'activitat laboral i el món de la producció, mentre que la sincronia és a la base de la combinació del treball remunerat i el treball domèstic familiar que pateixen la majoria de dones adultes a les nostres societats.

És per aquesta raó que totes aquestes comptabilitats del temps porten al mateix resultat: les dones tenen més càrrega total de treball, menys temps lliure que els homes i, a més, reivindiquen un nou temps, el temps per a si mateixes. Un temps que reivindiquen en la seva dimensió quotidiana i en clau no productivista. Gràcies a aquesta visió del temps, algunes dones hem après que la qüestió no és conciliar la vida laboral i la vida familiar oblidant la vida personal i el temps de vida com si no existissin, sinó que la qüestió és fer desaparèixer l'activitat laboral o professional com a centre del projecte de vida, en l'horitzó de la vida de tothom; perquè només així podrà desaparèixer el prestigi que avui dia té la disponibilitat laboral absoluta en el món de les empreses i en les nostres societats, i perquè només així els altres temps i tots els treballs necessaris seran factibles. Una altra cosa és com aconseguir-ho sense reforçar o generar més desigualtats socials.

El camí de les propostes

En aquest punt apareix de ple la importància de la vida quotidiana. Una vida quotidiana que tenia, en els seus inicis, el treball de cura i el temps com a primers elements definidors. Sembla, a més, arribada l'hora de trobar-hi dos escenaris nous: la família i la ciutat, especialment quan les polítiques de gènere ja estan fent el seu curs i poques veus les qüestionen, i les polítiques de conciliació han irromput amb força i són presentades com a panacea.

D'entrada, cal recordar que aquests dos escenaris, la família i la ciutat, han estat fins ara definits, pensats i encapçalats materialment i simbòlicament per homes i per la lògica productiva; però, en realitat, el treball i el suport que també els fan possibles quotidianament han estat i són duts a terme majoritàriament per dones.

Aquests són els dos escenaris privilegiats per repensar polítiques públiques on tinguin cabuda els elements clau de la vida quotidiana: el treball de cura i el temps. En el primer cas, perquè l'envelliment de la població i la desaparició de les dones de generacions contigües⁶ fan inviable que la família (en realitat, les dones) es pugui fer càrrec de tot el treball de cura necessari. En el segon cas, perquè l'organització temporal dominant, avui dia, fa que les nostres vides i les nostres ciutats siguin cada cop més invivibles. D'aquests fets, especialment dels relacionats amb el temps, en vam ser conscients, primer, algunes dones adultes, les ara anomenades "generació sandvitx", i avui dia en tenen consciència totes aquelles persones que tenen una ocupació sotmesa de manera creixent a la flexibilitat horària. Una condició laboral que ve imposada per la lògica de la producció i de les empreses, però que també queda reforçada pel miratge que el benestar personal depèn centralment de tenir una disponibilitat laboral absoluta.

És hora, doncs, de canviar l'escenari. La vida quotidiana ha de tenir dimensió pública i s'han de poder dissenyar actuacions en què la millora de la qualitat de vida i el benestar siguin factibles. Els nivells d'actuació han de ser lògicament distints i no cal partir de zero. Si es tracta de pensar en polítiques de temps que tinguin a veure amb la ciutat, algunes ciutats italianes poden ser-ne l'exemple. Les bases per definir aquestes polítiques de temps també es poden extreure de les recomanacions, ara encara inèdites, d'estudis que han estat emparats pel mateix Ajuntament de Barcelona. En concret, de l'estudi realitzat pel grup QUIT del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona (Torns-Miguélez, 2000) per encàrrec del Consell Econòmic i Social de Barcelona. L'estudi conté una breu compilació de les actuals línies d'actuació general existents a Europa, sobre les polítiques de temps (la reducció de la jornada laboral, la llei francesa de les 35 hores, el 6x6 finlandès, els bancs de temps, etc.), i mostra alguns indicis sobre la importància creixent que el temps té en la vida quotidiana dels qui viuen, usen, treballen i s'estan a la ciutat de Barcelona. Bona part d'aquests indicis surten com a resultat de les entrevistes fetes a alguns dels que poden fer polítiques per a la ciutat (responsables d'habitatge, comerç, transports, benestar social, empresaris, sindicats, etc.), però cal dir que els indicis més interessants surten de l'exploració de les percepcions que dones i homes tenen del temps i de la impossible conciliació entre la vida laboral, familiar i personal.

Sense sortir de les iniciatives impulsades o tutelades per l'Ajuntament de Barcelona, cal recordar i destacar que el Consell de Benestar Social compta amb polítiques per canviar la vida quotidiana de les dones, i de tothom, des dels seus inicis, al final de la dècada dels anys vuitanta. Entre les primeres actuacions que es van portar a terme cal ressenyar les experiències pilot, al barri de Sants, que van permetre ampliar els serveis municipals orientats a afavorir la conciliació de la vida laboral i familiar, de les quals òbviament gaudeixen majoritàriament les dones. Posteriorment s'han impulsat i tutelat les experiències del banc de temps⁷ que es van iniciar al districte d'Horta-Guinardó i que s'està ampliant a molts altres districtes.

⁶ Vegeu el que es coneix com a "Llibre blanc de la Unió Europea", impulsat per J. Delors: Comisión Europea: *Iniciativas locales de desarrollo y empleo. Encuesta en la UE. Documento de los servicios*, març de 1995.

⁷ Vegeu T. Torns: "¿Para qué un banco de tiempo?" (*Mientras Tanto*, núm. 82, 2001) on hi ha una explicació breu de quins són els supòsits i objectius d'aquesta experiència impulsora de canvis a la vida quotidiana.

⁸ El programa “COMPARTIR: Promoviendo el reparto de los tiempos entre mujeres y hombres” va ser cofinançat pel IV Programa d'Igualtat d'Oportunitats de la Comissió Europea i impulsat des de l'Ajuntament de Barcelona a través de l'Associació Salut i Família, presidida per Elvira Méndez. L'informe final té data de juliol de 1998 i es pot considerar com un dels referents de la Llei de conciliació que va promoure el govern espanyol el novembre de 1999, sense que això el faci responsable de les limitacions i els inconvenients que presenta aquesta llei.

Seguint aquesta mateixa línia, l'Ajuntament de Barcelona va impulsar i tutelar iniciatives com les desenvolupades en el programa Compartir,⁸ que van facilitar el camí per fer viable l'actual llei espanyola de conciliació. Aquestes i altres actuacions, que ací no s'esmenten, van tenir el seu punt àlgid en el Primer Congrés de les Dones de la Ciutat, celebrat el gener de 1999. Les seves conclusions contenen un seguit de demandes que, tot i que no s'han dut a terme encara en la seva totalitat, són impulsades per l'actual Programa Municipal per a les Dones (2001-2004). Aquestes demandes, així com les actuacions dissenyades en l'actualitat, són, un cop més, un marc de referència per dur a terme polítiques públiques que tinguin en compte la vida quotidiana des de la perspectiva de gènere. Només requereixen, com tantes altres polítiques públiques, més recursos humans i materials i, fonamentalment, més voluntat política. Les polítiques ens recorden que requereixen, a més, més presència de dones en els llocs de decisió. Especialment, cal afegir, d'aquelles dones que tinguin clar que tenir present la importància de la vida quotidiana és un dels nusos deslloradors de les qüestions que cal resoldre.

Apunts finals

Mentre la “bona vida”, tal com ara reclamen les dones nòrdiques, no arriba, serà bo que una dona (generació sandvitx) del sud (només del sud d'aquest nord) recordi, com a síntesi d'aquest escrit, algunes qüestions.

En primer lloc, el temps i el treball de cura poden ser els marges de delimitació de la vida quotidiana. En segon lloc, la família i la ciutat poden ser els escenaris per aconseguir el canvi de les actuacions de les polítiques públiques que incloguin la vida quotidiana des de la perspectiva de gènere. En aquest context, la conciliació tal com avui està pensada, dissenyada i promoguda no és un camí acceptable. En tercer lloc, aquest canvi ha de redefinir i reorientar les teories i pràctiques vigents sobre el temps, el treball de cura, la família i la ciutat. I, per descomptat, això vol el canvi de l'organització temporal vigent i la redistribució actual de la càrrega total de treball.

Tot plegat suposa, a curt termini i com a objectiu immediat, exigir l'augment de la demanda, i per descomptat de la insuficient oferta, d'uns serveis d'atenció a la vida diària (SAD) de qualitat. Sabem que són serveis bàsics per atendre l'envelliment de la població i que l'àmbit local és el territori clau per desenvolupar-los. Sabem també que, tal com ens avisen un cop més algunes dones del nord (Hufton-Kravaritou, 1999), aquests serveis constitueixen un dels punts clau per renegociar el contracte social entre els gèneres.

Finalment, algunes dones tenim el convenciment que només si mostrem la importància pública d'aquests serveis de cura i n'exigim la seva universalització obtindrem un concepte de ciutadania on càpiga una vida quotidiana distinta. Cal, a més, com tants cops hem repetit, que la lògica productivista s'acabi i es revisi l'organització temporal vigent. Una bona manera és aconseguir una reducció general de la jornada laboral i una pèrdua de centralitat del treball remunerat en el projecte de vida. La reducció de la jornada laboral ha de ser sincrònica i quotidiana. Això vol dir que no serveix la setmana

laboral de quatre dies, perquè el treball de cura necessari és d'atenció diària. La pèrdua de centralitat del treball remunerat ha de venir de la revisió del prestigi actual de la disponibilitat laboral absoluta, fet que implica la revalorització d'allò que és socialment vist com a femení i la infravaloració d'allò que es considerat masculí. Un horitzó que, lluny d'essencialismes, cal reconèixer que afecta els homes però també moltes dones.

És fàcil adonar-se que aquesta mena de carta als reis toca de ple qüestions fins ara no esmentades, com la societat de consum actual i la revisió de les necessitats que la sustenten. És en aquest sentit que abans s'ha fet esment al risc que aquestes demandes de més benestar quotidià, des de la perspectiva de gènere, tenen davant l'aprofundiment o la creació de desigualtats socials. Ser conscients d'aquests riscos no ha d'impedir les actuacions demandades, ans al contrari, ha d'obligar a fer-les més curoses. En aquest punt es fa imprescindible escoltar les veus i obtenir la participació de les persones joves i de les grans, especialment de les dones, perquè per motius diversos no viuen quotidianament la realitat ací esmentada. També cal tenir presents totes aquelles persones que volen i exigeixen, en aquest moment, viure quotidianament de manera diferent, i que procurin no acceptar que, un cop més, les diferències esdevinguin desigualtats. Probablement aquests consells siguin poc pragmàtics i no serveixin com a receptes a l'hora de dissenyar polítiques públiques. Però també, probablement, segur que no fan cap nosa.

Bibliografia

BALBO, L. «La doppia presenza». *Inchiesta*, núm. 32, (1979)[traducció castellana a: Borderías, C.; Carrasco, C.; Alemany, C. *Las mujeres y el trabajo: rupturas conceptuales*. Barcelona-Madrid: FUHEM-Icària, 1994].

BALBO, L. *Time to Care. Politiche del tempo e diritti quotidiani*. Milà: Franco Angeli, 1987.

BALBO, L. *Tempi di vita*. Milà: Feltrinelli, 1991.

BALBO, L.; MAY, M.P.; MICHELI, G.A. *Vincoli e strategie nella vita quotidiana*. Milà: Franco Angeli, 1990.

BELLONI, M.C.; BIMBI, F. *Microfisica della cittadinanza. Città, genere, politiche dei tempi*. Milà: Franco Angeli, 1998.

CARRASCO, C.; ALABART, A.; MAYORDOMO, M.; MONTAGUT, T. *Las mujeres y el Estado del Bienestar: Una aproximación al caso español*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1998.

CARRASQUER, P.; TORNS, T.; TEJERO, E.; ROMERO, A. «El trabajo reproductivo». *Papers*, núm. 55 (1998).

COLECTIVO IOE. *Tiempo social contra reloj. Las mujeres y la transformación en los usos del tiempo*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1996.

DURAN, M.A.(coord.). *The future of work in Europe (Gendered patterns of time distribution)*. Comissió Europea. UnitV/D.5, 1998 (mimeo).

ELIAS, N. «Sur le concept de vie quotidienne». *Cahiers Internationaux de Sociologie*, núm. 99 (1995).

GARCIA RAMON, D.; CANOVAS, G.; PRATS, M. *Les dones i l'ús del temps a Barcelona. El cas del barri de Sants*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1995.

- GELAMBÍ, M. «Polítiques públiques i relacions de gènere: les polítiques d'igualtat entre homes i dones a Catalunya». A: Gomà, R.; Subirats, J. (coord.). *Govern i polítiques públiques a Catalunya (1980-2000). Autonomia i Benestar*. Barcelona: Ed. Universitat de Barcelona i Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2001.
- GOFFMAN, E. *La presentación de la persona en la vida cotidiana*, Buenos Aires: Amorrortu, 1971.
- HELLER, A. *Sociología de la vida cotidiana*. Barcelona: Península, 1977.
- HERNES, H. *El poder de las mujeres y el Estado del Bienestar*. Madrid: Vindicación, 1990.
- HUFTON, O.; KRAVARITOU, Y. *Gender and the use of time*. L'Haia: Kluwer Law Int., 1999.
- IBÁÑEZ, T. (coord.) *Ideologías de la vida cotidiana*. Barcelona: Sendai, 1988.
- «Jornades sobre les dones i el temps». Direcció de Planificació, Recerca i Desenvolupament. Serveis Personals. Ajuntament de Barcelona, maig de 1995 (fotocòpies).
- LEFEBVRE, H. *La vida cotidiana en el mundo moderno*. Madrid: Alianza, 1972.
- LEWIS, J. *Women and Social Policies in Europe*. Londres: E. Elgar, 1993.
- MURILLO, S. *El mito de la vida privada. De la entrega al tiempo propio*. Madrid: Siglo XXI, 1996.
- PATEMAN, C. *El contrato sexual*. Barcelona: Anthropos, 1994.
- Programa *COMPARTIR: promoviendo el reparto de los tiempos entre hombres y mujeres*. Barcelona: Associació Salut i Família, 1998.
- Programa Municipal per a les Dones (2001-2004). Direcció de Planificació. Serveis Personals. Ajuntament de Barcelona, 2002.
- SARACENO, C. «Uomini e donne nella vita quotidiana. Ovvero, per una analisi delle strutture di sesso della vita quotidiana». A: F. Bimbi; Capecchi. V. *Strutture e strategie della vita quotidiana*. Milà: Franco Angeli, 1986.
- SENSAT, N.; VARELLA, R. «Las políticas dirigidas a las mujeres: la acción pública para la igualdad entre los sexos». A: Gomà, R.; Subirats (ed.). *Políticas públicas en España: contenidos, redes de actores y niveles de gobierno*. Barcelona: Ariel, 1998.
- SCHUTZ, A. *El problema de la realidad social*. Buenos Aires: Amorrortu, 1974.
- TORNS, T. «El tiempo de trabajo de las mujeres: entre la invisibilidad y la necesidad». A: Carrasco, C. (dir.). *Tiempos, trabajos y género*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2001.
- TORNS, T.; MIGUÉLEZ, M. (coord.) *Temps i ciutat*, Barcelona: Consell Econòmic i Social de Barcelona, 2000.
- «Trellat i vida quotidiana». *Papers*, núm. 55 (monogràfic) (1998).